

ПЕРИОДИЧЕН ЕВАЛУАТИВЕН ИЗВЕШТАЈ

“Nansen Dialogue Center - Integrated and Bilingual Education in Macedonia”

од Проф. д-р Зоран Велковски,

Јули, 2013

СОДРЖИНА

1. ВОВЕД

- 1.1. Позадина
- 1.2. Дизајн и организација на НДЦ програма
- 1.3. Контекстот во кој се реализира програмата

2. ДИЗАЈН НА ЕВАЛУАЦИЈАТА

- а) Влијание на НДЦ Програмата врз учениците
- б) Влијание на НДЦ Програмата врз околината
- в) НДЦ Програмата и државните приоритети

3. НАОДИ И ПРЕПОРАКИ

- 3.1. Остварување на целите на програмата
- 3.2. НДЦ Програмата и наставниците
- 3.3. НДЦ тим
- 3.4. Препораки

4. ЗАКЛУЧОК

1. ВОВЕД

1.1. Позадина

Изминати се приближно 5 години (2008) од промоцијата на Nansen Dialogue Center (НДЦ) Програмата во Република Македонија. Во овој период Програмата од пилот фаза премина во фаза на вертикално и хоризонтално проширување т.е. покрај имплементирањето на новиот модел со отворање на првото интегрирано двојазично основно училиште “Фридрих Нансен” во с. Прељубиште, општина Јегуновце, како подрачно училиште во рамките на централното основно училиште во Шемшово, Програмата започна со реализација и во првото интегрирано двојазично средно училиште Моша Пијаде, с. Прељубиште (при ССОУ Моша Пијаде-Тетово) во општина Јегуновце (2010 година). Од 2010 година и во општина Струмица започна реализирањето на интегриран двојазичен наставен процес во првите одделенија во ЦОУ Маршал Тито (на македонски и турски јазик). Во 2012 година програмата започна со реализација и во ООУ Гоце Делчев (општина Конче), ООУ Рајко Жинзифов, Чаир (Скопје) и ООУ Кочо Рацин, с. Огњанци (општина Петровец).

Започнувајќи од Мај 2011 година, на иницијатива на Nansen Dialogue Center, се спроведуваат периодични годишни евалуации на Програмата за Интегрирано двојазично образование во Македонија. Во досегашниот период НДЦ спроведе една интерна евалуација (реализирана од Danijela Galovic¹) во 2010 година, две екстерни евалуации (спроведени од Dr. Piotr Dutkiewicz² и Др. Зоран Велковски³) во 2011 година и една екстерна евалуација спроведена од Др. Зоран Велковски и Др. Флорина Шеху⁴ во 2012 година. Целта на овие евалуации беше да се направи увид во квалитетот на имплементација на НДЦ Програмата и да се дадат препораки за нејзино натамошно развивање и подобрување.

1.2. Дизајн и организација на НДЦ Програма

¹ Nansen Dialogue Network

² Professor and Director, Center for Governance and Public Management at Carleton University, Ottawa, Canada

³ Професор на Институтот за педагогија при Филозофскиот факултет во Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје

⁴ Професор на Педагошкиот факултет „Св. Климент Охридски“ во Скопје (УКИМ)

НДЦ програмата во својот фокус ги има учениците, припадници на различни етнички групи, од основното и средното образование кои учат во етнички мешани училишта. Просторот во кој се рализира припаѓа на делот на воннаставните активности во рамките на училишниот курикулум. Таа претпоставува нов дизајн на настава и учење и внесува нова организација во работењето на училиштата во кои се интегрирани ученици припадници на различни етнички заедници (албанска и македонска во с.Прељубиште и ромска и македонска во Струмица). Учениците заедно престојуваат и го следат наставниот процес (на својот мајчин јазик) во иста училишна зграда и во иста смена. Во отсуство на интегрирачки механизми во редовниот наставен процес, потради поделеноста на учениците од различно етничко потекло, НДЦ Програмата има силна компензаторска улога и промовира не само интеграција на учениците туку и интеграција на наставниот кадар, со различно етничко потекло, во рамките на екстракурикуларните активности во училиштето. Развивањето на интеркултурниот дијалог меѓу учениците и меѓу наставниците претставува основна платформа на која се темели НДЦ Програмата.

Цели на НДЦ Програмата

Глобалните цели кои се стреми да ги оствари Програмата се:

- Продлабочување на конструктивни соработнички односи меѓу децата од различна етничка припадност,
- Сензибилизирање на учениците за почитувањето на меѓусебните различности,
- Надминувањето на стереотипите и предрасудите кај децата поврзани со нивното етничко и културно потекло,
- Поттикнување на толерантен однос кон разичностите од социјален, етнички, културен карактер,
- Оспособување на учениците за конструктивно решавање на конфликтните ситуации во групата,
- Развивање на позитивна емоционална клима во групата со хетерогена етничка структура со цел оддржување на висок индекс на групна кохезија,
- Проширување на активниот речник кај учениците со поимите и културно-социјалните фрази од немајчиниот јазик,
- Зајакнување на интеракцијата, соработката и довербата помеѓу наставниците и родителите од двете етнички заедници,
- Развивање на детските таленти и способности во согласност со нивните индивидуални потенцијали,
- Поддржување на детската љубопитност, оригиналност како и на нивните творечки потенцијали,
- Развивање на логичното, флексибилното, дивергентното и критичкото мислење кај децата.

Вон-наставни активности

Во функција на подобра реализацијата на целите на НДЦ Програмата, од страна на НДЦ се изработени повеќе Програми со понудени содржини во областите: математика, Уметност, Драма, Окружување, Образование за мир, Сообраќај, млади истражувачи, етничко образование. Намерата на НДЦ е овие програми да им послужат на наставниците и учениците како насока и платформа врз којашто полесно ќе ја осмислат непосредната реализација на предвидените активности. Овие програми се менуваат секоја година и се отворени за сите сугестии и предлози коишто би го зголемиле нивниот квалитет т.е. наставниците и учениците имаат слобода да внесуваат нови теми и содржини во програмата, во зависност од нивниот интерес и спецификите на локацијата каде се реализира Програмата.

Програмските цели се јасни и сфатливи за учениците, не се преамбициозни и се реализираат со соодветни активности. Целите на активностите се така поставени што даваат можност за поддржување на детската љубопитност, оригиналност и реализација на нивните творечки потенцијали. Оваа компонента особено доминира во работата со децата од основно образование.

Кај дел од опсервираните активности постои тенденција за пренагласување на сознајната компонента која може негативно да се одрази врз остварувањето на главните цели на Програмата, доколку дидактички некоректно се реализира. Дали таа ќе биде во функција на дополнување или корекција на редовната настава и/или средство со чија помош се развиваат персоналните и социјалните компетенции на учениците, е одлука на наставникот. Во која мерка сознајната компонента ќе се остварува успешно зависи пред сè од компетенциите со кои располагаат НДЦ наставниците. На ова треба да се обрне посебно внимание во иднина.

Методи

Наставниот процес е организиран на тој начин што содржините од воннаставен карактер се ставени во корелација со задолжителните наставни содржини и претставуваат нивно надополнување. По завршувањето на редовната настава (која се изведува на мајчиниот јазик на учениците), се реализираат воннаставни активности за сите ученици на ниво на одделенија. Во содржините доминира мултиетничкиот контекст кој има за цел, покрај знаењата, кај учениците да развие и чувство и ставови за „другата“ култура и нејзините вредности. Пристапот е ненаметлив, со многу малку барања за меморирање и ги растеретува учениците од „обврската“ за задолжително учење.

Примената на интерактивните методи во работата со учениците е задолжителна компонента во реализација на НДЦ Програмата. Со групите на ученици од различно етничко потекло работи тандем на наставници од кои секој, паралелно ја реализира наставата на својот мајчин јазик, соодветен за дел од учениците. Двојазичната компонента е централниот столб на кој се темелат програмските активности. Наставници се вклучени тандемски во обликувањето на воннаставните содржини, што е истовремено и платформа за интегративните процеси во училиштето. При реализација на активностите наставниците зборуваат на својот мајчин јазик со тоа што не се преведуваат симултано туку ги парафразираат прашањата, објаснувањата, сугестиите. Притоа, сите ученици имаат можност да следат настава на два јазика истовремено со што се создава основа за збогатување на нивниот вокабулар со зборови на јазикот на „другиот“. Учењето на јазикот на „другиот“ е спорадичен ефект кој произлегува од основната намера на НДЦ Програмата – градење на сензибилитет за разликување на различитоста и непосредната порака дека две различитости можат да функционираат како една целост.

Во работата со учениците доминира групната форма на наставна работа комбинирана со игровни активности со што се дава можност за непосредна соработка на учениците од различна етничка припадност во спроведување на активностите за време на наставата. Тежиштето на учењето е поставено врз сознанијата кои се црпат од искуството на учениците и околината и често се поврзани со она што учениците го учат во редовната настава. Од учениците се бара да размислуваат логично и да развиваат флексибилност кон појавите со јасно нагласена тенденција за развивање на дивергентно и критичкото мислење кај учениците.

Средства

НДЦ Програмата се реализира во специјално адаптирани простории при училиштата домаќини. Освен специјално изградениот објект за учениците од средно образование во С. Прелјубиште, во сите други основни училишта НДЦ програмата, со помош на училиштата, обезбедила опремување на НДЦ катчиња (простории) кои даваат посебен белег на овој интегрирачки модел. Сите простории се опремени со нагледен и дидактички материјал кој им дава извесна „комоција“ на наставниците за успешно реализирање на замислените активности.

НДЦ Програмата и родителите

НДЦ програмата има нагласена образовна и социјализаторска компонента која цели во повеќе различни популации: НДЦ ученици, НДЦ наставници, други ученици и други наставници во училиштето и родителите на учениците. Покрај активното вклучување на родителите во реализација на голем број на заеднички активности НДЦ програмата има за

цел и зголемување на квалитетот на родителството т.е. содржи едукативна компонента за подобро родителство. Поради тоа, фокусот на Програмата е ставен и на интеграцијата на родителите на вклучените ученици со нивно активно вклучување во реализацијата на програмските активности. Програмата наменета за родителите има за цел:

- Унапредување на соработката и довербата на родителите кон училиштето и наставничкиот тим;
- Промовирање на активна улога на родителите во осмислувањето, изведувањето и евалуирањето како на наставните, така и на воннаставните активности;
- Поттикнување на самоиницијативноста кај родителите, особено на мајките како важен фактор во активното следење на севкупниот детски развој;
- Зајакнување на соработничките односи меѓу родителите со различно етничко, верско, културно потекло;
- Продлабочување на животните вештини кај родителите како и формирање на навики кај нив за континуирано самообразование;
- Поттикнување на самодовербата кај родителите како и на позитивен однос кон другите членови на групата.

НДЦ Програмата и окружувањето

НДЦ Програмата се реализира во средини кои ги карактеризира етнички мешано население. Основната карактеристика на овие средини е етничката поделеност која по конфликтите од 2001 година е засилена и претставува силен фактор за поделеност на учениците по етничка основа не само надвор од училиштето туку и во него. Во услови на силна затвореност на младите и возрасните во сопствените културни вредности НДЦ Програмата се обидува да реализира модел кој ќе биде во функција на јакнење на интеркултурниот дијалог.

1.3. Контекст во кој се реализира НДЦ Програмата

НДЦ моделот на интегрирано образование се имплементира во ситуација на засилени иницијативи за зајакнување на интеркултурниот дијалог во земјата, со особен нагласок на образованието како важен фактор во зајакнување на тие процеси. Постојната состојба укажува дека во Република Македонија живеат поголем број етнички групи: мнозинската - македонска и малцинските - албанската, српската, турската, ромската и влашката. Во Република Македонија, впрочем, како и во останатите балкански земји, коезистираат повеќе култури кои меѓу себе имаат развиено соодветни односи. Правата и обврските на граѓаните се регулирани во Уставот на РМ и законските акти. Уставот ги почитува правата на етничките групи во Република Македонија вклучително и правото на образование.

На образовно поле, според државните регулативи, етничките групи ги уживаат правата пропишани со меѓународните документи за заштита на правата на малцинствата. Образованието на учениците се врши во мешани и етнички чисти училишта. Поради етничките конфликти во 2001 година бројот на мешаните училишта драстично се намали за сметка на етнички чистите училишта. Ваквиот тренд дава силна основа за зајакнување на културниот монизам за сметка на мултикултурализмот и интеркултурализмот.

Во изминатиот период Република Македонија преземаше иницијативи, пред се во легислативата, со кои би го зајакнала интеркултурниот дијалог во согласност со мултикултурниот контекст на државата. И покрај овие заложби на државата за зајакнување на интеркултурниот дијалог и заштита на правата на поединецот и етничките групи, анализите на содржинската основа на образованието и пред се анализите на учебниците кои се користат во наставата покажуваа дека елементи за интеркултурно образование не само што не постоеја туку напротив, во образованието се форсираше културниот монизам со јасна ксенофобична манифестација, која има за цел, - фаворизирање на идејата за културен ексклузивитет.

Од 1991 година до денес државата изврши голем број измени во легислативата, донесе низа стратешки документи, развојни програми и мерки кои имаа за цел не само подобрување на состојбата во образованието туку и зајакнување на интеркултурниот дијалог во Република Македонија.

2. ДИЗАЈН НА ЕВАЛУАЦИЈАТА

За потребите на евалуацијата беа остварени средби / интервјуа: со наставниците кои работат според НДЦ моделот и со учениците од средно образование. Покрај анализата на програмските документи и интервјуата во евалуацијата беше применето и партиципативно набљудување т.е. од страна на тимот на евалуатори беа следени повеќе активности што ги реализираа наставниците од основното и средното образование.

Со евалуацијата беа опфатени сите НДЦ групи ученици и сите наставници во основните училишта: “Фридјоф Нансен” во с. Прељубиште (општина Јегуновце), „Маршал Тито“ (Струмица), „Гоце Делчев“ (општина Конче), „Рајко Жинзифов“ (Чаир -Скопје), „Кочо Рацин“, с. Огњанци (општина Петровец) и во средното училиште „Моша Пијаде“, с. Прељубиште (при ССОУ Моша Пијаде-Тетово) во општина Јегуновце.

Евалуацијата се спроведе во месец Мај и Јуни 2013 година од страна на Зоран Велковски⁵ и Флорина Шеху⁶.

2.1. Главни евалуациски прашања

Евалуацијата беше фокусирана врз процесот на изведбата на Програмата т.е. предмет на интерес беше работата на наставниците, реализацијата на активностите и ефектите од работата. Евалуацијата требаше да покаже:

а) Во која мерка НДЦ Програмата влијае врз учениците, т.е. во која мерка таа придонесува за:

- продлабочување на конструктивни соработнички односи меѓу децата од различна етничка припадност,
- развивање на сензибилитет кај учениците за почитувањето на меѓусебните различности,
- надминување на стереотипите и предрасудите кај децата поврзани со нивното етничко и културно потекло,
- поттикнување на толерантен однос кон различностите од социјален, етнички, културен карактер,
- оспособување на учениците за конструктивно решавање на конфликтните ситуации во групата,
- развивање на позитивна емоционална клима во групата со хетерогена етничка структура со цел оддржување на висок индекс на групна кохезија,
- проширување на активниот речник кај учениците со поимите и културно-социјалните фрази од немајчиниот јазик,
- зајакнување на интеракцијата, соработката и довербата помеѓу наставниците и родителите од двете етнички заедници,
- развивање на детските таленти и способности во согласност со нивните индивидуални потенцијали,
- поддржување на детската љубопитност, оригиналност како и на нивните творечки потенцијали,
- развивање на логичното, флексибилното, дивергентното и критичкото мислење кај децата.

б) Во која мерка НДЦ Програмата влијае врз околината, вклучително и врз наставниците?

в) Дали НДЦ Програмата „комуницира“ со државните приоритети во сферата на мултикултурното/интеркултурното образование?

⁵ Професор на Институтот за педагогија при Филозофскиот факултет во Скопје (УКИМ)

⁶ Професор на Педагошкиот факултет „Св. Климент Охридски“ во Скопје (УКИМ)

3. НАОДИ И ПРЕПОРАКИ

3.1. Остварување на целите на Програмата

а) Влијание на НДЦ Програмата врз учениците

НДЦ Моделот силно влијае врз процесите на трансформацијата на учениците и трансформацијата на образовната установа и учењето. Од набљудувачкиот процес во рамките на Евалуацијата можеше да се констатира дека активностите се спроведуваат со нагласена взаемна почит, толеранција, прифаќање и разбирање од страна на учениците. Во НДЦ просториите владее мир и хармонија и почитување на различноста, презентирана не само од страна на учениците туку и преку целокупниот дизајн на просториите (слики, модели, рачни изработки од страна на учениците, ученички експресији и сл.

Евалуаторите можеа да се уверат дека почитувањето на ученичкиот дигнитет и поединечната вредност на сите не е само дел од наставничката работа туку и во секојдневниот однос меѓу учениците. Преку приемчивост и прифаќање на различните мислења и начини на размислување од страна на наставниците и учениците, реализацијата на активностите силно влијае врз заштитата и зајакнувањето на единечниот културен идентитет, јазик и вредности на учениците од различно етничко потекло интегрирани во една целита од интеркултурни вредности. Интеркултурниот контекст во кои двете култури се интегрирани воопшто не им пречи на учениците. Сосема спротивно, тие го прифаќаат како целина без притоа да се чувствуваат загрозеност за својот културен идентитет.

Евидентно е дека НДЦ моделот е ефикасен во трансформација на учениците од пасивни набљудувачи и приматели на информации во активни учесници во процесот на учењето. Програмата практикува приод кој се потпира на препознавање, разбирање и верување во културните разлики и надминување на бариерите кои ги предизвикуваат меѓуетничките конфликти. Организацијата на учењето и активностите се поставени на начин кој кај учениците развива смисла за другите/различните културни идентитети и на секој ученик му дава можност да го ситуира својот идентитет во таа група од различитости.

Во текот на реализацијата на активностите културниот ексклузивитет е поставен во контекст на мултикултурно окружување со што се создава можност за ефикасна симбиоза на сваќањата и вредностите за својата култура и културата на другите. Поврзувањето на сопствената култура со културите и вредностите на „другите“ е основниот темел врз кој се реализира НДЦ моделот. Процесот на трансформација, произлезен од трансформациониот дијалог, го претставува крајниот ефект од работата.

Демократскиот начин на раководење кој го применуваат наставниците, ослободен од предрасуди систем на работа и почитувањето на правата и личноста на секој ученик, кој се основни принципи на работа, овозможуваат секој ученик да се „најде“ себе си и да се реализира во вака креираното окружување. Ова се однесува како на учениците со потешкотии во учењето и учениците со културни бариери, така и за учениците со специјални потреби. Евалуацијата покажа дека децата со специјални потреби успешно се интегрирани во секојдневните активности и покажуваат забележителен развој на нивните способности. Прогресијата се одвива не само на план на социјализацијата туку и во делот на учењето. Очигледно е дека овој модел нуди можност за трансформирање на толеранцијата и почитта не само кон етнички другиот туку и кон „другиот“ генерално, што од аспект на учениците со посебни потреби, има извонредно значење.

Во процесите на учење и настава се практикува примена на принципот на прилагоденост на наставните содржини на возраста на учениците. Со тоа, се создаваат услови и можности за индивидуална презентација на учениците при што слабостите и добрите страни се сфаќаат како слабости и добри страни на групата а не на поединец и/или припадник на една или друга етничка група. Натпреварот, како стратегија во процесот на изведбата, не претставува натпревар меѓу две различни етнички групи на ученици туку натпревар меѓу групи на ученици без оглед на нивната етничка припадност бидејќи учениците се поделени во етнички мешани групи. Тоа дава можност за ривалство на поединци и членови на помали групи а не на репрезенти на етникуми. На тој начин се создава можност за индивидуален развој но и за развој на колективниот дух, почитувањето на другиот и интериоризација на граѓанските вредности од страна на учениците.

Правилно насочувана и водена групна динамика има тенденција да го доведе секој ученик од фазата „ЈАС“ (како поединец), преку различните видови на активности, до фазата „НИЕ“ (како група), сватена во мултикултурен контекст. Од набљудувачкиот процес беше евидентно дека Програмата и наставниците во голема мерка успеале да ги доведат учениците до фазата „НИЕ“.

Во поглед на проширувањето на активниот речник кај учениците со поимите и културно-социјалните фрази од немајчиниот јазик кај учениците, како една од целите на НДЦ Програмата, е постигнат напредок. НДЦ Програмата има за цел да ги сруши бариерите за учење на друг јазик и преку јазикот да оствари културен дијалог. Од аспект на евалуацијата и реалното окружување во кое се реализира Програмата ова е еден од позначајните резултати. И покрај тоа што НДЦ Програмата нема аспирации да ги научи учениците да познаваат и да се служат со друг јазик, оваа компонента има силна рефлексија врз учениците. Видлива е мотивација за учење на „другиот“ јазик кај учениците и располагање со поголем фонд на зборови на другиот јазик во работата за разлика од минатата година кога се спроведуваше евалуација на Програмата.

Комуникацијата меѓу учениците е динамична и со отсуство на бариери. Учениците лесно се снаоѓаат со презентациите на различни јазици од страна на наставниците и често реагираат пред да ја добијат инструкцијата на свој јазик, што укажува на зајакнат вокабулар кај учениците за двата јазици кој се употребуваат. Застој во активностите и работата на учениците поради јазичните бариери е реткост. Меѓусебната комуникација на учениците е динамична, толерантна и не е оптоварена со нетолерантност. Учениците се почесто комуницираат и со јазикот на другиот иако е присутен и превод на другиот јазик во ситуациите кога треба да се реализираат некои заеднички активности. Глобалниот наод е дека таа комуникација е отворена и евидентно е присуството на љубопитство и задоволство кај учениците.

Опсервирањето на реализацијата на вон-наставните активности не покажа постоење на конфликтни ситуации. Истиот впечаток се добива и од разговорите со наставничкиот кадар. Високиот степен на толеранција меѓу учениците, меѓу наставниците и меѓу наставниците и учениците, евидентиран во текот на евалуацијата, индицира дека НДЦ моделот покажува значаен успех во превенцијата на конфликтите. Надминувањето на можните причини за појава на конфликти базирани на етничка основа, како: непознавањето на „другиот“, културниот ексклузивитет, непочитувањето на правата на „другиот“, намалена толеранција и слаба соработка, всушност е најдобриот начин да се решат конфликтите.

Реализацијата на активностите е следена со силна мотивација од страна на учениците и наставниците. Кај учениците е видливо силно задоволство од она што се учи и работи за време на воннаставните активности. Со задоволство ги прифаќаат иницијативите на наставниците и покажуваат спремност за земање на активно учество во нив. Нивното редовно и активно присуство на часовите за воннаставни активности е надобар доказ за нивната мотивираност. Особено е изразен интересот на учениците од средно образование за работата во секциите каде можат во потполност да ги реализираат своите интереси.

Ефектите од вклученоста во воннаставните активности има влијание и врз успехот на учениците во редовната настава. Според изјавите на наставниците стекнувањето на знаењата и вештините од програмските активности им помагаат на учениците да напредуваат и во редовната настава. Покрај тоа, во работата постои позитивна емоционална клима во групата која оддржува висок индекс на групна кохезија. Тоа е една од причините за нивното задоволство од НДЦ програмата и нивната мотивираност.

б) Влијание на НДЦ Програмата врз околината

НДЦ моделот ја надмина својата фаза на локална „новина“ и започна да се афирмира во поширокото окружување со јасно препознатлив идентитет. Резултатите од неговата примена ги надминаа локалните рамки и се почесто предизвикуваат интерес не само кај

општинските авторитети туку и на државно ниво. Во недостиг на ефикасни модели за зајакнување на интеркултурниот дијалог во образовната сфера државата својот интерес полека го насочува кон оние модели кои прикажуваат резултати, како што е тоа случајот со НДЦ моделот. Соработката меѓу НДЦ училиштата, наставниците и локалната самоуправа и семејствата покажува тенденција на засилена соработка, со мали осцилации кои имаат повеќе екстерен карактер одошто се импликација од работата на НДЦ Програмата.

Кај групите на ученици кои се подолго време заедно приметливо е дека перманентно напредуваат на планот на соработката и меѓусебната комуникација. Работата во овие етнички мешаните групи е подинамична и покажува активно вклучување на се поголем број на членови во групата со засилена меѓусебна комуникација. Тие имаат развиено силен колективен дух кој во кој критиката има конструктивен и интеграциски карактер. Соработката е поизразена и ги надминува рамките на училиштето со што НДЦ моделот остварува силно влијание и врз околината. Зголемен е и бројот на неформалните етнички мешани групи на ученици кои другаруваат и во своето слободно време. Самото тоа, е најдобар доказ дека влијанието на Програмата врз развивањето на толерантен однос од страна на учениците кон разичностите од социјален, етнички, културен карактер е исклучително силно.

в) НДЦ Програмата и државните приоритети

Во својата анализа од 2010 година, Министерството за образование и наука на Република Македонија, констатира дека „и покрај значителниот развој на образовниот систем во изминатата декада, во поглед на образованието на мајчин јазик, настаните се одвиваат во правец на кој треба да му се посвети внимание и да се корегира, за да се избегне поголемо етничкото оддалечување, предизвикано од недоволно знаење еден за друг, од намалена интеракција, а како последица од сериозно непознавање на јазикот.“⁷ Во таа насока, Министерството за образование и наука и ОБСЕ ВКНМ развија стратешки документ под наслов: „Чекори кон интегрирано образование во образовниот систем на Република Македонија“, како сеопфатна владина стратегија кон интегриран образовен систем. Целта е „да се направи јасна и значителна промена во општиот пристап во образовниот систем според мултиетничката реалност во земјата, како чекор кон остварувањето на стратешките цели на земјата, за која, стабилноста и внатрешната кохезија се клучни колку и добрите меѓуетнички односи“.⁸

Главната цел на оваа политика е да се предизвика видлива и значителна промена во општиот приод во образовниот систем во согласност со мултиетничката реалност во

⁷ Министерство за образование и наука (2010): Чекори кон интегрирано образование во образовниот систем на Република Македонија

⁸ Ibid

земјата, која ја отсликува и Уставот и соодветната легислатива која произлегува од Охридскиот рамковен договор.⁹ Документот је нагласува потребата од воведување на процес на редовна консултација на сите засегнати страни кој ќе има функција на партиципативна демократска корективна мерка

НДЦ моделот во потполност соодветствува со ваквите приоритети на државата. Неговата улога е силна во просторот на вон-наставните активности а неговите резултати укажуваат дека тоа е модел кој може лесно да прерасне во државен модел за јакнење на интеркултурниот дијалог во сферата на образованието и пошироко. На планот на оддржливост на НДЦ моделот оваа корелација со државните приоритети може да биде доста благодарна.

Евалуацијата покажа дека НДЦ Програмата во потполност ги остварува нејзините глобални цели. Реализацијата на програмските цели се одвива успешно и постои видлив и јасен фокус во изведбата со максимално интериоризирање на етосот на програмата. Учениците и наставниците во потполност го прифатиле етосот на програмата и тој станува составен белег на нивните карактери објективизиран преку засилен интеркултурен дијалог, кој се практикува во и надвор од училиштето. Влијанието на програмата врз трансформациските процеси кај учениците и наставата е силно и е во потполна корелација со заложбите на државата за јакнење на интеркултурниот дијалог на целата територија.

3.2. НДЦ Програмата и наставниците

Претходните евалуации покажаа дека дел од наставниците (особено нововклучените) имаат слабости во планирањето, организацијата и реализацијата на наставата и активностите. За да се надминат овие проблеми и за да се засилат дидактичките компетенции на наставниот кадар НДЦ тимот во 2013 година организираше циклус на обуки за сите НДЦ наставници. Во процесот на обука наставниците имаа можност не само подлабоко да навлезат во етосот на НДЦ Програмата туку и да ги развијат своите компетенции на планот: планирање и програмирање на наставата и активностите, организација, реализација на активностите и развој на комуникациски вештини. Основната

⁹ Ibid

цел на обуката беше да се зајакнат дидактичките компетенции на сите наставници во НДЦ Програмата.

Евалуацијата покажа дека на дидактички план има голем напредок кај сите наставници. Покрај евидентираната прифатеност на етосот на НДЦ Програмата од страна на сите наставници набљудувачкиот процес покажа виден напредок во планирањето, организацијата и реализацијата на активностите од страна на наставниците. Ако се исклучат новите наставници, во оваа фаза е тешко да се каже кои наставници се истакнуваат со својот квалитет бидејќи разликите се минимални. Кај сите е евидентиран значаен напредок. Притоа, треба да се има предвид дека станува збор за задоволителни компетенции за постојната програмска поставеност. Доколку Програмата претрпи измена или доколку целите на Програмата претрпат измени тогаш мора превентивно да се реагира со дополнителна обука.

НДЦ наставниците се карактеризираат со силна мотивација, посветеност и спремност за промени. Обуката која НДЦ ја спроведува со наставниците има резултат, пред се во делот на сфаќањето на етосот на Програмата, организацијата на активностите и пристапот со учениците.

Сите наставници вклучени во Програмата се карактеризираат со силни интерперсонални компетенции т.е. со отворен, кооперативен, ненаметлив и пријатен однос со учениците. Нив ги краси љубезност, динамичност и мотивирачки дух и прифатеност од страна на сите ученици.

Оваа евалуација, исто како и претходните евалуации, покажа дека наставниците добро соработуваат во фазата на подготвувањето на активностите и во фазата на реализација. Нивната соработка е одличен пример за учениците како припадници од различни етникуми можат да соработуваат меѓу себе. Овој момент е многу значаен и треба да се негува бидејќи е еден од столбовите на кои се темели успехот на Програмата.

На планот на парафразирањето е постигнат голем напредок. Тоа е повеќе изразено кај наставниците со поголем стаж во НДЦ Програмата. Моментите кога наместо парафразирање има превод се поретки но сеуште присутни. Иако оваа ситуација нема негативни ефекти врз учениците сепак е отстапување од методологијата на Програмата. Причина за ова е што дел од наставниците не го познаваат јазикот на „другите“ (доминантно кај наставниците од македонско етничко потекло) како и недоволната подготвеност за коректна примена на парафразата во работењето (доминантно кај наставниците од албанско етничко потекло).

И оваа евалуацијата покажа дека НДЦ има проблеми со задржување на наставниците поради нивното осипување. Дел од нив се „повлекуваат“ во редовната настава и НДЦ е принуден „во од“ да ги решава проблемите со обука на нови наставници. Тоа негативно се одразува врз континуитетот во работењето, пред се врз „уиграноста“ на тандемот наставници.

На планот на НДЦ пожелните компетенции може да се констатира дека сите наставници го прифатиле етосот на програмата и покажуваат компетенции соодветни за развивање на интеркултурниот дијалог со и меѓу учениците.

3.3. НДЦ тим

НДЦ тимот е составен од интелегентни, образовани и целосно посветени ентузијастички наставници на НДЦ Програмата. Тие во потполност ја имаат прифатено филозофијата на Програмата, посветени се на неа и сакаат да ги видат резултатите од нејзината примена во училиштата. На планот на стручноста поседуваат доволно знаења за длабинско третирање на НДЦ програмата и нејзината реализација. Токму таквата стручност им помага да ги надминат проблемите уште во фазите на подготовка и планирање.

Менаџментот на тимот е професионален и покажува карактеристики на ефикасно справување со тековните проблеми и визија за натамошен развој на Програмата.

Постои одредена опасност доколку се засили процесот на проширување на НДЦ Програмата во повеќе училишта во државата. Бројот на НДЦ персоналот е мал и не дава гаранција дека во такви услови ќе може да се спроведува успешно мониторирање на реализацијата на Програмата. Тоа може да предизвика намалување на квалитетот и „разводнување“ на ефектите од нејзината примена.

3.4. Препораки

Образовната компонента во НДЦ Програмата не е приоритет и покрај тоа што наставниците прават обид да ја поврзат со редовната настава и да и дадат компензаторска димензија. Таа тенденција треба да биде контролирана бидејќи може негативно да влијае врз мотивација на учениците доколку реализацијата на вон-наставните активности добие карактеристики слични на редовната настава. Образовната компонента мора секогаш да биде поврзана со глобалните цели на Програмата. Содржините што се обработуваат мора да содржат директна или „скриена“ порака која е фокусирана во развојот на

компетенциите за интеркултурен дијалог на учениците, усвојувањето на вредностите на другите култури, развојот на толерантноста, решавањето на конфликти и сл.

Евалуацијата покажа дека недостасува суцесивност во ангажманот на учениците. Темите кои се работат се разновидни но и парцијални. И покрај тоа што ги остваруваат целите на Програмата има простор за нивно засилување а со тоа и простор за засилување на влијанието на Програмата врз учениците. Едно од можните решенија би било ставање на фокусот врз развојот на клучните компетенции за доживотно учење кај учениците. Покрај развојот на интерперсоналните, социјалните и интеркултурните компетенции кои се застапени во Програмата, таа може да се засили со вметнување на содржини и цели за заканување на другите клучни компетенции за доживотно учење, како што се: компетенција за комуникација на мајчин јазик, компетенција за комуникација на странски јазици, математичка компетенција и основни компетенции за наука и технологија, дигитална компетенција, компетенција за учење како да се учи, како и граѓанска компетенција, компетенција за претприемништво, и компетенција за културно изразување". Програмата не мора да се фокусира на сите овие компетенции но може да даде голем придонес во развој на дел од нив и со тоа нејзиното влијание врз учениците да стане уште поизразено и подолготрајно.

Работењето на заеднички проекти сеуште е маргинално допрено во работата со учениците. Работата на заеднички проекти ја елиминира парцијалноста во пристапот и овозможува подолгорочни резултати. Учениците не само што ќе стекнат компетенции за истражување, кои се исклучително потребни во современото општество, туку и ќе имаат можност за засилување на нивната меѓусебна комуникација и соработка. Резултатите и презентацијата на резултатите од проектниот ангажман дава можност за посилено афирмирање на НДЦ моделот не само во училиштето туку и пошироко. За да се оствари оваа цел, најверојатно ќе треба да се спроведе обука на НДЦ наставниците за успешно спроведување на проектите и зајакнување на нивните истражувачки компетенции.

Како што во претходната евалуација (2012 год.) беше кажано, проектите не треба да се реализираат само во рамките на училиштето туку тие треба и да „излезат“ од НДЦ училиштето. Можна е соработка меѓу НДЦ училиштата (без оглед дали се основни или средни) и меѓу НДЦ училиштата и другите училишта. Тоа ќе биде силен инструмент за едукација и интеракција меѓу учениците и ширење на етосот на НДЦ Програмата во другите средини.

Студиските посети треба да го задржат фокусот на реалното окружување. Посетите на институции и репрезентативни објекти и манифестации на различни култури останува да биде силен поттик за меѓусебно зближување и разбирање.

Се препорачува внесување на нови содржини/теми и прилагодување на дел од постојните за активно развивање на клучните компетенции за доживотно учење кај учениците. За таа цел, треба да се истражат образовните потреби на наставниците и доколку е потребно да се спроведе обука.

Потребно е да се засилат проектите во НДЦ училиштата. Проектите може да се организираат интерно (во училиштето) или екстерно (надвор од училиштето) со вклучување на претставници од родители, локална самоуправа, други училишта, НВО-а и сл. За таа цел, потребно е да се организира обука за зајакнување на компетенциите на наставниците за проектно учење, истражување и сл.

4. Заклучок

НДЦ моделот за интегрирано образование е веќе етблиран модел за јакнење на интеркултурниот дијалог меѓу младите. Неговото влијание е силно како врз учениците и врз наставниците така и врз училиштата и пошироката околина. Моделот е соодветен за окружувањето во кое се реализира и преставува иницијатива која во потполност комуницира со државните приоритети во образованието.

Етосот на Програмата е целосно прифатен од страна на сите учесници. Организација на воннаставните активности покажува зголемен квалитет и разновидност која може да се дополни со засилени интерни и екстерни проектни активности, во училиштето и меѓу училиштата. Општото задоволство на сите заинтересирани страни самото по себе зборува дека НДЦ моделот ја има постигнато својата цел.

Сметаме дека НДЦ тимот треба да ја засили комуникацијата со државните институции и полека да создава терен за системско интегрирање на НДЦ моделот во редовниот образован систем во државата. Овој процес не е воопшто едноставен и ќе има потреба од истрајност и упорност.